

/O IZLOŽBI/

IZLOŽBA *NE/IZLIJEČENI SVECI* IZNIKLA JE IZ VIŠEGODIŠNJE SURADNJE UREDA ZA KULTURNA DOBRA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE I ODSJEKA ZA KONZERVIRANJE I RESTAURIRANJE UMJETNINA AKADEMIJE LIKOVNIH UMJETNOSTI U ZAGREBU.

U toj je suradnji, tijekom nastave, restauratorske prakse i diplomskih radova, do sada spašeno, istraženo, konzervirano i restaurirano četrdesetak skulptura i dvadesetak štafelajnih slika iz fundusa Dijecezanskoga muzeja Zagrebačke nadbiskupije.

Te su umjetnine, nakon prestanka djelovanja ovoga muzeja kao javne ustanove (1971.), desetljećima bile pohranjene u nepovoljnim uvjetima. Skrивene od javnosti, zaboravljene od stručnjaka, nevalorizirane, nedostupne, prepuštene ubrzanom propadanju - čekale su bolja vremena.

Suradnja s Odsjekom za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu započinje 2007. godine, potpisivanjem ugovora s Uredom za crkvena dobra Zagrebačke nadbiskupije. Prva skupina skulptura iz fundusa Dijecezanskog muzeja uvrštena je 2008. u Program financiranja zaštite pokretnih kulturnih dobara Ministarstva kulture RH. Uz potporu i nadzor nadležnog Gradskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu, time započinju istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi koji u kontinuitetu traju do danas.

NE/IZLIJEČENI SVECI

istraživački konzervatorsko-restauratorski radovi na polikromiranim drvenim skulpturama iz Dijecezanskoga muzeja Zagrebačke nadbiskupije

Domitrovićeva kula
Kaptol 31, Zagreb
4. 5. - 4. 6. 2016.

Izložba je realizirana financijskom potporom Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i sport Grada Zagreba i Zagrebačke nadbiskupije.

ORGANIZACIJA

AKADEMIJA LIKOVNIH UMJETNOSTI SVEUČILIŠTA U ZAGREBU, dekan Aleksandar Battista Ilić / Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina, predstojnica Katedre za restauriranje Zvezdana Jembrih

ZAGREBAČKA NADBISKUPIJA /
URED ZA KULTURNA DOBRA
ravnatelj Dijecezanskog muzeja
mons. Nedjeljko Pintarić

MUZEJ ZA UMJETNOST I OBRT, ZAGREB /
ravnatelj Miroslav Gašparović

AUTORI KONCEPCIJE IZLOŽBE

Zvezdana Jembrih
Ana Božičević
Želimir Laszlo
Heda Šlogar

AUTORI TEKSTOVA

Zvezdana Jembrih
Danko Šourek
Ana Božičević

AUTORI POSTAVA

Želimir Laszlo
Zvezdana Jembrih
Ana Božičević
Heda Šlogar

VIZUALNI IDENTITET IZLOŽBE

Natalija Nikpalj Polondak

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI

studenti i nastavnici Odsjeka za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti /
voditeljica istražnih i konzervatorsko-restauratorskih radova
Zvezdana Jembrih

KOORDINACIJA

Tomica Plukavec, tajnik Ureda za kulturna dobra
Jasmina Fučkan, kustosica MUO

TEHNIČKI POSTAV

Katarina Bence, voditeljica tehničke službe MUO /
Tehnička služba MUO: Robert Brdarić, Antun Brkić, Zoran Ćulibrk, Ivo Lovrić, Velimir Matijašić, Marijan
Muhić, Ljerko Rihter, Davorin Valdec

LEKTURA

Anđelka Dobrijević Turina

PRIJEVOD NA ENGLLESKI JEZIK

Dunja Nekić

FOTOGRAFIJE

Mario Krištofić /
Arhiv Odsjeka za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti Sveučilišta u
Zagrebu /
Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu

MARKETING

Vesna Jurić Bulatović, voditeljica marketinga MUO
Vesna Validžić

ODNOSI S JAVNOŠĆU

Fernando Soprano, MUO

POKROVITELJI

Zbor prebendara Prvostolne crkve zagrebačke

Crescat d. o. o.
Haga metal d. o. o.

TVRTKE PARTNERI
Akord-inženjering d.o.o.
Ortorforma

Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi na skulpturama izvedeni su financijskom potporom Ministarstva kulture RH.

Restauratorska praksa realizirana je financijskom potporom Zagrebačke nadbiskupije i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH.

LJUBAZNO ZAHVALJUJEMO
SVIMA NA SURADNJI

POSEBNO ZAHVALJUJEMO

, ravnatelju Dijecezanskog muzeja u miru
mons. Stjepanu Večkoviću, kancelaru Zagrebačke nadbiskupije
mons. Miji Gorskom, pomoćnom biskupu zagrebačkom
sestri Lini Slavici Plukavec, rizničarki Riznice Zagrebačke katedrale
Tomici Plukavcu, tajniku Ureda za kulturna dobra
dr. sc. Doris Baričević
djelatnicima nadležnih Konzervatorskih odjela
župnicima svih župa u kojima smo provodili terenska istraživanja

/TRAGOVI U SJAJU I U CRVOTOČINI —
ZABORAVLJENI / OTKRIVENI DIO NAS SAMIH

Ivan Šaško
pomoćni biskup zagrebački

Izložba *Ne/Izliječeni sveci* i prateći joj katalog dio su čudesnoga djela koje je povezalo više naizgled raznorodnih struka, spojilo pristupe i ljude koji su vrsni znalci u svojim područjima i otkrilo nam najveću vrijednost - ljubav prema predmetima koji nisu tek neki materijal koji treba sačuvati ili obnoviti.

Izložene skulpture i njihova povijest puno su više od pukoga objekta, predmeta udaljenoga od života. Njihovo izvorno mjesto u molitveno-liturgijskim prostorima izravno nas povezuje s molitvom, osjećajima, pobožnošću, stanjem duha i vremena; one otkrivaju složenost osobnih i unutar društvenih odnosa; očituju vrijednosti, brige, nadanja, ostvarenja. U njima su (u sjaju i u crvotočini) vidljivi tragovi sukoba, ratova, osvajanja, progonstava...

I onda kada više nisu dio liturgijskoga obreda, one uključuju ljude koji u njima čitaju raznovrsne prisutnosti. Tako je i s našim vremenom koje mora vrednovati rad naših prethodnika - onih koji su pronicali u dubinu smisla tih predmeta, likova, njihove tvarnosti koja nije bila samo dekorativne naravi, nego su se u bojom ili pozlatom prekrivene godine smjestili samo Bogu do kraja poznati odsjaji i intarzije života.

Ova je izložba rođena iz skromnosti i poniznosti. Mislim pritom poglavito na početno pitanje studentice (novoga naraštaja) o tome *što možemo učiniti* (u tome pitanju živi iskra koja je zapalila srca ljudi kojima je stalo) i na ozbiljnost onih koji su svoje znanje i rad ugradili u ove predmete koji često ne privlače svojom važnošću, veličinom, sjajem, utjecajem...

Iz te se skromnosti očitovala - snaga. Snaga okupljanja raznih (neočekivanih) ustanova i disciplina u zaštiti vrijednosti koja nije u materijalnome. Poduzeta su istraživanja, detektirano je i snimljeno zatečeno stanje; bilo je nužno upoznavanje postojećih ostataka, materijala od kojih su napravljene skulpture, tehnika kojima se služilo u njihovoj izradi, stilskih osobitosti vremena. Otkrivena je umjetnička vrijednost, nadahnuće i liturgijski razlog njihove izrade i postojanja. Obavljene su razne konzultacije u pristupu obnovi, donesene su odluke koje su trebale biti donesene radi primjene adekvatnih sredstava za konzerviranje i restauriranje; odluke koje su određivale što zadržati, kojem se sloju više posvetiti, prema kojemu nešto rekonstruirati.

Tako ova izložba može biti putokaz i slika potrebe za zajedničkim radom u svim područjima, u zauzimanju za ono što je daleko vrednije od bilo koje materijalne vrijednosti.

U tim je *izliječenim* svecima živa svetost koja se nalazi u ljudima spremnima sebe darovati za zajedničko dobro.

Nevažni su dijelovi postali važni; nijemi su likovi progovorili; naizgled odbačeno je prihvaćeno; ono što je smatrano bezvrijednim dobilo je vrijednost; prošlost prekrivena prašinom otkrila je sjaj; nekada daleko postalo je bližim... U onome što smo zaboravili da je dio nas, otkrili smo sebe.

Učinjeno djelo stručnjaka zapravo je djelo milosrđa. A kršćanstvo je svoju kulturu gradilo na Božjemu i ljudskom milosrđu. Ti obnovljeni kipovi svetaca kadri su liječiti i naša srca i hrvatsko društvo. Hoćemo li imati dovoljno snage prihvatiti taj lijek i darovati ga drugima?

Vjerujem da je ova izložba prilika da se skrene pozornost svim odgovornim institucijama hrvatske države i Grada Zagreba na to kakvo blago posjedujemo, s kojim stručnjacima i sredstvima raspolažemo i što je potrebno činiti da bismo imali još čvršća uporišta svoga identiteta za sadašnje i buduće naraštaje, ali i da bismo se kulturološki što cjelovitije mogli predstaviti svijetu.

O MUZEJU KOJI IPAK /NE/POSTOJI

/POVIJEST I ZNAČAJ DIJECEZANSKOG MUZEJA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

izv. prof. mr. art. Zvezdana Jembrih
Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina
Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu

Dijecezanski muzej Zagrebačke nadbiskupije osnovao je nadbiskup bl. Alojzije Stepinac 1939. godine temeljem vatikanskih dokumenata o očuvanju crkvene umjetničke baštine, vezanih uz tradicionalnu ulogu Crkve kao nositeljice skrbi o umjetnosti. Muzej je pod stručnim vodstvom Kamila Dočkala i njegovih nasljedovatelja prikupljao umjetnine na terenu vodeći se statutarom odredbom »da sakupi predmete umjetničke i historičke vrijednosti [...] te da ih muzejski uređene učini pristupačnima široj javnosti« i principom sabiranja: »iz kapela i crkvi imaju se uzeti samo oni predmeti koji ne služe više liturgičkoj upotrebi i bez kojih crkve odnosno kapele mogu biti«, odabirući »ne ono što nam se sviđa, nego ono što nam se daje [...] što je odloženo i odbačeno«.

Muzej je, unatoč vremenima nesklonima Crkvi koja su uslijedila, kao otvorena ustanova služio sve do 1971., kada je slijedom loših okolnosti zatvoren, prostor mu je prenamijenjen, a izložci pohranjeni na

razne lokacije, često na neprimjeren način i bez stručne skrbi. Unatoč tome, vrijedne umjetnine iz fundusa povremeno su izlagane, a zalaganjem pojedinaca i restauratorskih institucija izvodili su se u kontinuitetu zaštitni i konzervatorsko-restauratorski radovi, posebice na crkvenome ruhu, slikama i skulpturama. Osnivanjem Ureda za crkvena dobra Zagrebačke nadbiskupije 1998. godine nanovo je potaknuta suradnja sa stručnjacima, a razmišljanja o ponovnom oživljavanju i oživotvorenju Dijecezanskoga muzeja kao suvremene muzejske ustanove, kulturnoga i turističkog žarišta povijesnoga Zagreba, aktualiziraju se u najnovije vrijeme. Put k tome je i ova izložba.

NE/IZLIJEČENI ILI NE/IZLJEČIVI?

/ISTRAŽIVAČKI I KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI NA SKULPTURAMA IZ DIJECEZANSKOG MUZEJA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

izv. prof. mr. art. Zvezdana Jembrih, asist. mag. art. Ana Božičević
Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina
Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu

Izložba *Ne/Izliječeni* sveci rezultat je višegodišnje suradnje Ureda za kulturna dobra Zagrebačke nadbiskupije i Odsjeka za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu. Od 2007. godine do sada u toj je suradnji u sklopu nastave, restauratorske prakse i diplomskih radova studenata spašeno, istraženo, konzervirano i/ili restaurirano 40-ak polikromiranih drvenih skulptura, koje su nakon prestanka javnoga rada Dijecezanskog muzeja (1971.) bile pohranjene u neodgovarajućim uvjetima čekajući *bolja vremena*.

Kriterij odabira skulptura i prioritet našega djelovanja bio je - spasiti najugroženije, na tragu principa Kamila Dočkala na kojemu se zasniva Dijecezanski muzej - *uzeti ono što je odbačeno*.

Tim skulpturama, davno isključenima iz njihovih cjelina i njihova liturgijskog konteksta, često vrlo oštećenima, krnjima, u nekim slučajevima i neprepoznatljivima, nije vraćen *puni sjaj*, ali im je vraćena vrijednost, prepoznatljivost, dostojanstvo (duhovne i materijalne) baštine, a nadamo se da će im biti vraćen i dostojan dom.

Interdisciplinarnost - suradnja s prirodoslovnim i humanističkim disciplinama jest *conditio sine qua non* konzervatorsko-restauratorske struke, kao i nastave na Odsjeku za konzerviranje i restauriranje umjetnina, a edukacija - prenošenje u budućnost, prvotna nam je zadaća. Dvojakost (sakralnih) umjetnina, njihova materija i njihova duhovna uloga, dala je smjernice našem radu, a tim slijedom i ovoj interdisciplinarnoj izložbi.

OKVIR ZA SLIKU BAROKNE UMJETNOSTI

POSLIJETRIDENTSKA LITURGIJA I DUHOVNOST

izv. prof. dr. sc. Ante Crnčević
pročelnik Katedre za liturgiku Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Liturgija i duhovnost poslijetridentske Crkve, snažno oslonjene na tradiciju kasnoga srednjeg vijeka, iščitavaju se i interpretiraju kao okvir koji je u katoličkim krugovima nadahnjivao i usmjeravao nastanak i razvoj barokne umjetnosti (slikarske, kiparske, arhitektonske i glazbene). Barokna raskoš i razigranost preslika je obnoviteljskoga katoličkog zamaha i njegove suprotstavljenosti protestantskomu redukcionizmu. Raskoš, sjaj, imaginacija, poziv na motrenje nebeske zbilje, mnoštvo kipova anđela i svetaca bude nutarnju sigurnost prodahnutu prisutnošću nebeskoga svijeta. U likovnome predstavljanju (*repraesentatio*) svijeta božanskoga, umjetnost ide dalje od poziva na nasljedovanje (*immitatio*), što je bila odlika kasnosrednjovjekovne duhovnosti, te smjera prema nutarnjemu dioništvu (*participatio*) i sjedinjenju (*unio*) s Bogom i onima koji su u njegovoj slavi. Likovi anđela i svetaca, urešeni privlačnom

ljepotom licâ i zaodjeveni u raskoš božanske slave, pokazuju da je ljudski život mjesto mogućega dioništva u slavi Neba.

--

/MOŽDA I ZLATNO/ ZRNCE NAŠE BAŠTINE

POVIJESNOUMJETNIČKA ISTRAŽIVANJA U SLUŽBI KONZERVIRANJA I RESTAURIRANJA

doc. dr. sc. Danko Šourek

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Suradnja Odsjeka za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti i Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu studente srodnih struka upoznaje s različitim no međusobno čvrsto povezanim aspektima skrbi za umjetničku baštinu. Ostvarena isprva u sklopu projekta interdisciplinarnih istraživanja dvorca Brezovica kraj Zagreba, nastavila se potaknuta heterogenom skupinom drvenih skulptura koje su studentima pružile vrijedan uvid kako u povijesno-umjetnički tako i u konzervatorsko-restauratorski kontekst konkretnih umjetnina. Srodan izazov predstavljaju i drvene skulpture iz fundusa Dijecezanskoga muzeja Zagrebačke nadbiskupije, osobito s obzirom na to da se već od vremena njegova osnutka muzej vodio idejom prikupljanja upravo onih djela koja su stjecajem okolnosti izgubila svoju primarnu uporabu (a uglavnom i izvorni smještaj). Stoga rekonstrukcije njihova izvornoga konteksta predstavljaju istraživački imperativ, kao i stručni izazov. Vrijeme nastanka na izložbi predstavljenih drvenih skulptura obuhvaćeno je mahom XVII. i XVIII. stoljećem i širokim prostornim rasponom nekoć prostrane Zagrebačke (nad)biskupije. Neke od njih odaju još snažnu ukorijenjenost u manirističkim obrascima, poput skulpture *Bogorodice s Djetetom* (sredina XVII. st.) iz župne crkve Uznesenja Marijina u Žakanju ili *Žalosne Marije (Pietà; oko 1660.)* iz župne crkve svetih Kuzme i Damjana u Vrhovcu, u blizini Ozlja. Među djelima XVIII. stoljeća ističu se pak skupine anđela s nekadašnjih oltara u kapeli sv. Blaža u Novom Selu Glinskom i župne crkve sv. Bartola u Bartolovcu kraj Varaždina, a vlastite, ispričane ili (još) neispričane priče, neovisno o umjetničkoj vrsnoći ili stanju očuvanosti, nude nam i druge skulpture s izložbe. Istodobno, one odražavaju posvećenost prošlih naraštaja doličnom uređenju makar i skromnih sakralnih prostora, kao i naše težnje za njihovim očuvanjem, interpretacijom i primjerenim predstavljanjem.

U SJENI BUKVIKA

ETNOLOŠKI KONTEKST SKULPTURE BOGORODICE S DJETETOM PRONAĐENE U STABLU BUKVE

dipl. etn. i antr. Lidija Bajuk, asist.

Institut za etnologiju i folkloristiku Zagreb

Polikromirana drvena skulptura Bogorodice s Djetetom (kat. 12) s natruhama gotičke stilizacije, pohranjena više desetljeća u zagrebačkome Dijecezanskom muzeju, navodno je 40-tih godina prošlog stoljeća pronađena u šupljini bukve, u šumi *Bakovčice* kraj Koprivnice. Ta je svojevrsna kapelica (zaklon i utočište Bogorodice s Djetetom), u znaku drevnih poistovjećivanja stabala s pretkršćanskim djevičanskim bogorodicama-dojiteljicama, kao i s pred/antičkim i praslavenskim kultom drveća u svetim gajevima - svetištima na otvorenom, koje se nastavlja u novogodišnjemu (proljetnom i zimskom) kićenju stabalca i drvenih križeva te svadbenih stabalca. Zahvaljujući svojim iscjeljujućim i uporabnim svojstvima, kao i nastojanjima čovjeka da tumači i predočava svijet i sebe u svijetu, bukva je iz kulturnoga iskoračila u profano. No, iz okruženja korisnoga sakralizirala se nakon što je, prema predajama, božanstvo uputilo

posvećene u osobito znanje, primjerice ono o ljekovitosti i iskoristivosti drveća. Recentni konzervatorsko-restauratorski radovi na sakralnoj podravskoj skulpturi povod su etnološkom tematiziranju pretkršćanskih predodžaba o božanskom stablu svijeta, čemu pridonose i botaničke, jezikoslovne te onomastičke spoznaje.

POGLED U MIKROSVIJET

PRIRODOSLOVNA ISTRAŽIVANJA U SKLOPU KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA NA SKULPTURAMA IZ DIJECEZANSKOG MUZEJA ZAGREBAČKE NADBISKUPIJE

izv. prof. dr. sc. Vladan Desnica, doc. dr. sc. Domagoj Šatović

Odsjek za konzerviranje i restauriranje umjetnina Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu

Jedan od prvih koraka konzervatorsko-restauratorskog procesa uključuje pravilnu i što potpuniju analizu materijala. U ovom segmentu danas je sve značajnija primjena modernih znanstvenih metoda, instrumentacije i novih tehnoloških rješenja, a većina aktivnosti usmjerena je na elementnu i kemijsku analizu slikarskoga materijala, tj. na određivanje palete boja, pigmenta i veziva koje je autor određenog djela koristio. U sklopu istraživačkih radova na objektima iz Dijecezanskog muzeja u Zagrebu koristili su se instrumenti za analizu rendgenske fluorescencije (*XRF* - eng. *X-ray fluorescence analysis*) i spektroskopiju infracrvenog zračenja (*FT-IR* - eng. *Fourier transform infrared*). Implementacija uređaja za XRF analizu omogućuje određivanje elementnog sastava anorganskih materijala, dok se FT-IR spektroskopijom utvrđuje molekularni sastav te identificiraju razni organski spojevi. Cilj istraživanja bio je precizna karakterizacija polikromije, a komplementarnost korištenih metoda omogućila je kvalitetne i objektivne rezultate.

BRZO, SIGURNO, DJELOTVORNO

RADIJACIJSKA KONZERVACIJA

dr. sc. Irina Pucić, viša znanstvena suradnica

Laboratorij za radijacijsku kemiju i dozimetriju,

Zavod za kemiju materijala, Institut „Ruđer Bošković“ u Zagrebu

Drvene skulpture podložne su biološkoj razgradnji, osobito ako su pohranjene u neodgovarajućim uvjetima. Kukci, plijesni, gljivice i bakterije hrane se drvom i sličnim materijalima (papirom, tekstilom, kožom i sl.). Ionizirajuće zračenje (ponajviše gama-zrakama) djeluje kao univerzalni biocid s gotovo neograničenom sposobnošću prodiranja te nema neozračenih ostataka, za razliku od fumigacije (korištenja otrovnih plinova) koja ne uspijeva uvijek obuhvatiti sve dijelove. Postupak ne inducira sekundarnu radijaciju, tako da je siguran za restauratore, kustose i posjetitelje. Radijacijska konzervacija može se istovremeno primijeniti na velik broj objekata, što je osobito učinkovito u slučaju katastrofa. Tijekom tretmana objekti mogu biti zapakirani radi zaštite od oštećivanja i prevencije ponovne kontaminacije.

Odluku o dozi radijacije obično donosi osoblje jedinice koja provodi ozračivanje uz suradnju s restauratorima i/ili drugim stručnjacima. Stupanj ozračivanja određuje se sukladno vrsti mikrobiološke kontaminacije. Iako drvo podnosi visoke doze ionizirajućeg zračenja, u nekim slučajevima one se moraju reducirati zbog stanja objekta i/ili drugih osjetljivijih materijala koji su prisutni.

U Hrvatskoj se radijacijska konzervacija počela primjenjivati prije više od 20 godina u Laboratoriju za radijacijsku kemiju i dozimetriju Instituta „Ruđer Bošković“ u Zagrebu. Tijekom toga razdoblja tretirano je više od 8000 objekata baštine te su uspostavljene mnoge istraživačke suradnje s drugim ustanovama.